

Διερεύνηση Γνώσεων, Στάσεων και Αντιλήψεων Φοιτητών Σχολών Επαγγελματιών Υγείας σε σχέση με το AIDS

Μαριάννα Διομήδους, MD PhD λέκτορας Επιδημιολογίας¹,
Δημήτρης Ζήκος, RN PhD¹,
Ευφροσύνη Τζιμογιάννη MSc¹

1. Εργαστήριο Επιδημιολογίας, τμήμα Νοσηλευτικής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός: Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση του επιπέδου γνώσεων και αντιλήψεων των φοιτητών σχολών Επαγγελματιών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών αναφορικά με παραμέτρους για τη νόσο του AIDS καθώς και τις απόψεις τους για τη στάση της πολιτείας. Η μελέτη αφορά σε πληθυσμό που απαρτίζεται από μελλοντικούς επιστήμονες υγείας, στοιχείο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού τόσο οι γνώσεις που παρέχονται στις σπουδές, όσο και η εξοικείωση με ασθενείς κατά την κλινική άσκηση των ενδέχεται να αποτελούν παράγοντες που συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση του δείγματος απέναντι στη νόσο. **Υλικό και μέθοδος:** Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου που περιλαμβάνει 4 ενότητες σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, την αυτοαξιολόγηση γνώσεων για διάφορες παραμέτρους της νόσου, τις σεξουαλικές συνήθειες και τις αντιλήψεις για τη νόσο του AIDS. Το δείγμα απαρτίζεται από 200 φοιτητές και φοιτήτριες Σχολών Επαγγελματιών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αποτελέσματα: Επιχειρώντας να σκιαγραφηθεί το προφίλ των γνώσεων, στάσεων και αντιλήψεων των φοιτητών σχολών επαγγελματιών υγείας στην Ελλάδα φαίνεται ότι αυτοί έχουν ικανοποιητικές γνώσεις γύρω από τον τρόπο μετάδοσης της νόσου, την έκβαση και τις κοινωνικές συνέπειες αυτής, αλλά όχι όσον αφορά την αντιμετώπιση της νόσου και κυρίως τα κλινικά συμπτώματα και τα εργαστηριακά ευρήματα. Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες ανέφεραν υγιή σεξουαλική συμπεριφορά και χρήση προφυλακτικών μέτρων. Οι μελλοντικοί τέλος επαγγελματίες υγείας σε γενικές γραμμές θα αποδέχονταν τους φορείς HIV και νόσουντες με AIDS τόσο στην οικογένειά τους όσο και στο ευρύτερο φιλικό τους περιβάλλον, ενώ αντίθετα, κατά την εργασία τους στο νοσοκομείο θα ήταν διστακτικοί στο να περιθάλψουν ασθενή με AIDS.

Συμπεράσματα: σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μελέτης καθώς και άλλων συναφών ερευνών, φαίνεται ότι υπάρχει ανάγκη κυρίως από την πλευρά της πολιτείας για λήψη μέτρων πρόληψης για τη νόσο και συστηματικών μέτρων ενημέρωσης, τόσο του γενικού πληθυσμού, αλλά και του νεανικού πληθυσμού, αλλά και ειδικών ομάδων πληθυσμού ιδιαίτερα των επαγγελματιών υγείας, που είναι οι κατ'εξοχή αρμόδιοι για την αντιμετώπιση και αναχαίτιση της υπάρχουσας επιδημίας του AIDS.

Λέξεις-κλειδιά: AIDS, HIV, γνώσεις, στάσεις, αντιλήψεις, σπουδαστές επαγγελματιών υγείας,

Εισαγωγή

Επιδημιολογία

Η λοίμωξη από τον ιό της ανθρώπινης ανοσοανεπάρκειας (HIV) αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες απειλές για τη Δημόσια Υγεία σε παγκόσμια κλίμακα. Με βάση τα πλέον πρόσφατα επιδημιολογικά δεδομένα για το 2006 ο συνολικός αριθμός φορέων ανέρχεται παγκοσμίως στα 39,5 εκατομμύρια εκ των οποίων τα 37,2 εκατομμύρια είναι ενήλικες και τα 2,3 εκατομμύρια, παιδιά κάτω των 15 ετών (WHO, 2006).

Στην Ελλάδα σημειώνεται ανησυχητική έξαρση του ιού του AIDS τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, στους πρώτους δέκα μήνες του 2008 δηλώθηκαν στο Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Λοιμωδών Νοσημάτων (ΚΕΕΛΠ.ΝΟ.) ως HIV οροθετικά άτομα 410 άνδρες και 82 γυναίκες. Κατά την ίδια περίοδο, ο αριθμός των δηλωθέντων κρουσμάτων της νόσου ήταν 48 και 7 αντίστοιχα (UNAIDS, 2006). Ο κυρίαρχος τρόπος μετάδοσης είναι η σεξουαλική επαφή μεταξύ αντρών (51,3%) και ακολουθεί η ετεροφυλοφιλική επαφή σε ποσοστό 13,3% με κυρίαρχη ηλικιακά ομάδα τη στιγμή της δήλωσης για τους άρρενες τα 30-34 έτη (19,9%) και για τις γυναίκες τα 25-29 έτη (22,5%) (ΚΕΕΛΠ.ΝΟ., 2006). Χαρακτηριστικό είναι ότι σύμφωνα με το ΚΕΕΛΠ.ΝΟ., 1 στα 3 περιστατικά στους άνδρες και 1 στα 2 στις γυναίκες αφορούν τους ακαθόριστους τρόπους μετάδοσης.

Ο συνολικός αριθμός των HIV οροθετικών ατόμων ξεπερνάει τις 8 χιλιάδες στην Ελλάδα, με τους άρρενες να υπερτερούν από πλευράς ποσοστού (79,9%) και κυρίαρχο τρόπο μετάδοσης τη σεξουαλική επαφή με άλλους άρρενες (46,3%). Διαχρονικά η τάση της επιδημίας ήταν αυξητική τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Όμως από το 2000, ο αριθμός των δηλωθέντων νέων μολύνσεων μειώνεται, τάση που συνεχίζεται μέχρι το 2002 για να παρουσιάσει αύξηση τα επόμενα χρόνια (ΚΕΕΛΠ.ΝΟ., 2006).

Μετά τα μέσα του '90 η αναλογία των ομοφυλόφιλων στο σύνολο των οροθετικών παρουσίασε ελαφρά μείωση, ακολουθώντας σταθεροποιήθηκε αλλά παραμένει ο κύριος πληθυσμός μεταξύ των οροθετικών ατόμων. Απεναντίας, η ετεροφυλοφιλική επαφή αυξήθηκε σταθερά και αποτελεί μία συνήθη οδό για την εξάπλωση του HIV/AIDS στα πρόσφατα χρόνια (Δαρδαβέσης, 2005), (Τσαντές, 2005). Οι μετανάστες από τις περιοχές της Υποσαχάριας Αφρικής και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης είναι οι πιο συνηθισμένες περιπτώσεις σε αυτή την κατηγορία (Νικολόπουλος, 2005). Πάντως, το ποσοστό μετάδοσης μεταξύ χρηστών ενδοφλέβιων ναρκωτικών παραμένει διαχρονικά στην Ελλάδα αναλογικά χαμηλότερο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης (ΚΕΕΛΠ.ΝΟ., 2006). Οι επιστήμονες αναφέρουν ότι η ραγδαία αύξηση κρουσμάτων στη χώρα μας οφείλεται στην αλλαγή της σεξουαλικής συμπεριφοράς, με περισσότερες εναλλαγές συντρόφων καθώς και στη μη χρήση προφυλάξεων από πολλά ζευγάρια. Το πρόβλημα επιδεινώνεται από την εισροή μεταναστών από κράτη με υποβαθμισμένα συστήματα υγείας (UNAIDS, 2006)

Σε παγκόσμια κλίμακα, οι εν ζωή οροθετικοί για το 2008 ανέρχονται στα 39,5 εκ των οποίων 70% ήταν άρρενες. Το 38,3% αφορούσε άρρενες που έχουν σεξουαλικές επαφές με άλλους άρρενες ενώ στο 46,7% των περιπτώσεων η μετάδοση είχε γίνει μέσω της ετεροφυλοφιλικής σεξουαλικής επαφής.

Η πλειονότητα των νέων περιπτώσεων αφορά ηλικίες μεγαλύτερες των 35 ετών κατά τη διάγνωση.

Γνώσεις, στάσεις και αντιλήψεις για το AIDS στην Ελλάδα

Αρκετές είναι οι μελέτες που διερευνούν τις στάσεις, γνώσεις και αντιλήψεις απέναντι στη νόσο του AIDS. Ως προς τις αντιλήψεις, τα πρώτα έτη εμφάνισης της νόσου στην Ελλάδα διαφαίνεται μία ρατσιστική διάθεση απέναντι στους φορείς και ασθενείς με AIDS. Χαρακτηριστικά, κατά το ακαδημαϊκό έτος 1993-1994 πραγματοποιήθηκε μελέτη από τους Γρηγοριάδου και συν με στόχο τη διερεύνηση των αντιλήψεων των σπουδαστών απέναντι στη νόσο (Γρηγοριάδου, 1995). Υλικό της μελέτης αποτέλεσαν 720 σπουδαστές του ΟΑΕΔ, ηλικίας 18-28 ετών. Διαπιστώθηκε ότι μεγάλο ποσοστό ανδρών και γυναικών έχουν ρατσιστικά αισθήματα απέναντι στους φορείς και ασθενείς με AIDS. Συγκεκριμένα, 24,8% δηλώνει αρνητικό στο μέτρο του απορρήτου για τους εξεταζόμενους, 27,1% πιστεύει ότι οι φορείς και οι πάσχοντες πρέπει να απομονώνονται και το 15,13% αισθάνεται απέχθεια και αδιαφορία για αυτούς. Θετικό ωστόσο αποτελεί το γεγονός ότι το 94,5% θεωρεί ότι τα άτομα αυτά αξίζουν τη συμπαράσταση της πολιτείας και ότι το 81% νιώθει συμπόνια για φορείς και νοσούντες. Αντίστοιχα ήταν και τα αποτελέσματα μελέτης που πραγματοποιήθηκε 3 χρόνια μετά από τους Μεράκου και συν (Μεράκου, 2002). Υλικό αυτής της μελέτης αποτέλεσαν 702 σπουδαστές, ηλικίας 15-20 ετών, από 13 Τεχνολογικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια στην ευρύτερη περιοχή των Αθηνών, το 1997. 89,65% θεωρούν το AIDS ως απειλή για την κοινωνία και το 31,75% θα ένωθε ντροπή αν διαπίστωνε ότι είναι φορέας. Ωστόσο το 76,55% θα συνέχιζε να συναναστρέφεται με φορέα HIV. Σχετική μελέτη πραγματοποιήθηκε αργότερα από την Σαπουντζή-Κρέπια και συν (2000). Υλικό της μελέτης αποτέλεσαν 320 σπουδαστές από δύο σχολές του ΤΕΙ Αθήνας, τη Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας (Σ.Ε.Υ.Π.) και τη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας (Σ.Δ.Ο.), ηλικίας 18-30 ετών. Διαπιστώθηκε απροθυμία ως προς την παροχή φροντίδας σε φορείς και νοσούντες. Συγκεκριμένα, για την παροχή φροντίδας το 44,58% απάντησε καταφατικά, ενώ το 53,03% απάντησε «δεν ξέρω/ίσως». Καταφατική απάντηση έδωσε επίσης το 63,64% των ανδρών σπουδαστών της ΣΕΥΠ και μόνο το 47,48% των γυναικών της σχολής, γεγονός το οποίο προκαλεί προβληματισμό. Όσον αφορά στη φοίτηση φορέα HIV στο τμήμα, το 76,6% του δείγματος προτείνει συνέχιση των σπουδών, ενώ το 21% προτείνει φοίτηση υπό όρους. Το 58,86% απάντησε ότι θα διέκοπτε τη σεξουαλική επαφή με τον/τη σύντροφο εφόσον μάθαινε ότι αυτός/ή είναι φορέας της νόσου, ενώ το 34,12% δεν ξέριε πως θα ενεργούσε. Τέλος αναφορικά με την παροχή βοήθειας σε φίλους, οι γυναίκες και των δύο σχολών δήλωσαν ότι θα την παρείχαν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους άντρες συμφοιτητές τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι απόψεις των μεταναστών για τους φορείς και νοσούντες με AIDS οι οποίες διερευνήθηκαν από τους Καμπούρα-Νιφλή και συν (2000). Πιο ειδικά, την περίοδο Δεκέμβρη 1999 - Απρίλη 2000, διεξήχθη στη Λάρισα μελέτη μεταξύ 100 γυναικών αλβανικής και 100 βουλγαρικής υπηκοότητας, ηλικίας 17-48 ετών. Το 59,5% δήλωσε αδιάφορο για τους φορείς και το 27% δήλωσε ότι θα εγκα-

τέλειπε τον ερωτικό της σύντροφο σε περίπτωση που αυτός ήταν φορέας. Τέλος, σε πρόσφατη έρευνα σε αντιπροσωπευτικό δείγμα πληθυσμού ηλικίας 10 με 65 ετών διαφαίνεται μια διαφοροποίηση των αντιλήψεων (Κατσιαρδάνης, 2006). Συγκεκριμένα, το 80% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι οι πάσχοντες θα πρέπει να είναι ενταγμένοι στην κοινωνία και όχι απομονωμένοι. Εντούτοις, το 10% δηλώνει ότι υπήρχε συμμαθητής του παιδιού του που έπασχε από AIDS, θα άλλαζε στο παιδί του σχολείο ή τάξη, ενώ αντίστοιχο ποσοστό αδυνατεί να απαντήσει.

Οι αντιλήψεις για τη νόσο ενδεχομένως να επηρεάζονται από τις σχετικές γνώσεις. Το επίπεδο γνώσεων αναφορικά με τη νόσο έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό την επιστημονική κοινότητα. Στην προαναφερθείσα μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε 13 Τεχνολογικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια των Αθηνών (Μεράκου, 2002) διαπίστωσαν ότι οι σχετικές με τη νόσο γνώσεις ήταν επαρκείς καθώς το 72% των ερωτήσεων που αναφέρονται στο επίπεδο γνώσεων για το AIDS απαντήθηκαν σωστά, παρόλο που μόνο το 43,15% των σπουδαστών θεώρησε το επίπεδο γνώσεών του για το HIV/AIDS ικανοποιητικό. Ως προς τη σεξουαλική συμπεριφορά, ανησυχητικό ήταν το γεγονός ότι το 30% περίπου υποψιαζόταν ότι έχει μολυνθεί λόγω μη ασφαλούς ερωτικής συμπεριφοράς στο παρελθόν, κυρίως άρρηνες και ότι το 41,9% των αγοριών διατηρούσαν σχέσεις με περιστασιακούς συντρόφους. Στα ευρήματα της έρευνας εντάσσονται η ευρεία χρήση προφυλακτικού με ποσοστά 80,9% για τα αγόρια και 56,7% για τα κορίτσια όπως και τα υψηλά ποσοστά, (64,8%) των κοριτσιών που δεν είχαν ακόμα ξεκινήσει σεξουαλικές επαφές. Οι παράγοντες που ταυτοποιήθηκαν ως σημαντικά συσχετιζόμενοι με το επίπεδο γνώσεων για τη νόσο, ήταν η ηλικία, το φύλο, οι σχολικοί βαθμοί και η θρησκευτικότητα. Αναφορικά με τις γνώσεις των μεταναστριών για το AIDS και τη σεξουαλική τους συμπεριφορά, στην προαναφερθείσα έρευνα (Καμπουρά-Νίφλη, 2000), η σεξουαλική ζωή της πλειοψηφίας χαρακτηρίστηκε έντονη, μονογαμική, από χρήση προφυλακτικού μόνο για την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη και από αδιαφορία για τον κίνδυνο νόσησης από τα σεξουαλικά νοσήματα. Ανάλογες έρευνες διεξήχθησαν τα επόμενα χρόνια με επίκεντρο το γενικό πληθυσμό όπως η έρευνα των Καμπουράκη και συν (2006). Υλικό αποτέλεσαν οι επισκέπτες της έκθεσης «HELEXPO ΠΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ» το 2006 και οι ομάδες σχολείων για τα οποία οργανώθηκε σεμινάριο ενημέρωσης για το HIV/AIDS. Μοιράστηκαν 171 ερωτηματολόγια σε άτομα ηλικίας 16-41 ετών. Τα αποτελέσματα δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά καθώς το 19,23% δήλωσε ότι σπάνια χρησιμοποιεί προφυλακτικό κατά τη σεξουαλική επαφή. Ως αιτία μη χρήσης του προφυλακτικού, το 51,4% αναφέρει την ύπαρξη μόνιμου δεσμού. Πάντα δηλώνει ότι χρησιμοποιεί προφυλακτικό μόνο το 63,6% των αποφοίτων γυμνασίου. Στο δείγμα που εξετάστηκε αυτό αντιστοιχεί κυρίως σε μαθητές αφού το 71,4% των ατόμων ηλικίας μικρότερης των 18 ετών δηλώνει επίσης ότι χρησιμοποιεί πάντα προφυλακτικό. Εντυπωσιακή είναι η εκτίμηση γνώσεων για τα λοιμώδη αφού τα άτομα ηλικίας ≤ 18 ετών αναγνωρίζουν σε μικρότερο ποσοστό βασικά Σ.Μ.Ν. ενώ το ποσοστό των ατόμων

που έχουν αντίστοιχα καλύτερη γνώση είναι ηλικίας 26-35 ετών. Παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζει μελέτη σε αντιπροσωπευτικό δείγμα πληθυσμού ηλικίας μεταξύ 10 και 65 ετών (Κατσιαρδάνης, 2006) όπου διαπιστώνεται ελλιπής γνώση για τους τρόπους μετάδοσης. Ενδεικτικά, το 15% δε γνωρίζει ότι ο ιός μπορεί να μεταδοθεί από την πάσχουσα μητέρα στο παιδί ενώ 30% νομίζει ότι ο ιός μπορεί να μεταδοθεί με τα κουνούπια και αντίστοιχο ποσοστό δεν πιστεύει ότι ο ιός μεταδίδεται μέσω κοινής χρήσης οδοντόβουρτσας. Σε αντιστοιχία με τις παραπάνω έρευνες είναι η έρευνα των Δετοράκη και συν (2006). Η έρευνα διεξήχθη το 2006 όπου συμπληρώθηκαν 600 ανώνυμα ερωτηματολόγια κλειστού τύπου (300 από ενήλικες ηλικίας 26-55 ετών και 300 από σπουδαστές Α.Τ.Ε.Ι. ηλικίας 18-25 ετών). Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος ήταν σπουδαστές 18-25 ετών (67,8%) ενώ οι ενήλικες 26-55 ετών (30,5%). Περισσότεροι σπουδαστές απ' ότι ενήλικες δηλώνουν ενήμεροι στο θέμα του AIDS ($p < 0,05$). Οι σπουδαστές χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο ποσοστό (58,8%) έναντι των ενηλίκων (48,8%) προφυλακτικό σε κάθε σεξουαλική επαφή. Το σύνολο του δείγματος απαντά ότι σε μεγάλο βαθμό δεν επιθυμεί να ενημερωθεί για τους τρόπους μετάδοσης του AIDS, ούτε για τους τρόπους προφύλαξης (ενήλικες 89%, σπουδαστές 72%) ενώ λίγο περισσότεροι σπουδαστές απ' ότι ενήλικες (45,2% με 35,1%) θα ήθελαν να ενημερωθούν για το τεστ. Η αίσθηση του κινδύνου σχετικά με τη μόλυνση από τον ιό διαφέρει ανάλογα με το εάν πρόκειται για ενήλικους ή σπουδαστές, με τους πρώτους να πιστεύουν ότι ο κίνδυνος είναι γενικά χαμηλός και τους σπουδαστές πιο επιφυλακτικούς. Περισσότεροι σπουδαστές (72,5%) σε σχέση με τους ενήλικες (64,1%) δήλωσαν ότι έχουν διαβάσει σχετικό διαφημιστικό υλικό ενώ τόσο οι σπουδαστές όσο και οι ενήλικες χαρακτηρίζουν την πρόληψη του AIDS ανεπαρκή έως λίγο ικανοποιητική. Υψηλό ποσοστό αδιαφορίας για την ενημέρωση στο θέμα του AIDS παρατηρήθηκε τόσο από τους σπουδαστές όσο και από ενήλικους κατοίκους της πόλης των Πατρών με τους πρώτους ελαφρά ενημερωμένους σε σχέση με την δεύτερη ομάδα. Τα αποτελέσματα θεωρούνται ότι είναι ενδεικτικά της πλημелούς ενημέρωσης. Στο πνεύμα των παραπάνω ερευνών κινούνται και τα ευρήματα άλλης μελέτης (Μπότση, 2006), σχετικά με τους καλούντες, συνολικά 376, την τηλεφωνική γραμμή (hotline) του προγράμματος «ΛΑΪΣ», από την περίοδο έναρξης της λειτουργίας της (καλοκαίρι του 2004) μέχρι την αντίστοιχη περίοδο του 2006. Όσον αφορά στο λόγο κλήσης αυτός κατανέμεται ισόποσα στην παροχή πληροφοριών (N=189) ή για να αναφέρουν πιθανή έκθεση σε ΣΜΝ (N=187). Και τα 187 άτομα που κάλεσαν για να αναφέρουν για την πηγή έκθεσής τους, αυτή προήλθε από σεξουαλική επαφή. Το 37% δηλώνει ότι δεν έκανε χρήση προφυλακτικού. Ο συνδυασμός ηλικιακής κατηγορίας και πηγής έκθεσης παρουσιάζει υψηλά ποσοστά για το HIV/AIDS για άτομα ηλικίας άνω των 29 ετών, ενώ το 8% αυτών που είχαν εν γνώσει τους επαφή με οροθετικό άτομο δεν χρησιμοποίησαν προφυλακτικό καθώς και το 37% όσων είχαν πρωκτική επαφή. Τέλος σχετική έρευνα πραγματοποιήθηκε σε επαγγελματίες υγείας από τους Αναστασίου και συν (2006). Μοιράστηκαν 100 ερωτηματο-

λόγια σε ιατρονοσηλευτικό και λοιπό προσωπικό, καθώς επίσης και σε συνοδούς παιδιών νοσηλευόμενων ή προσκομισθέντων στα Εξωτερικά Ιατρεία, ηλικίας 10-65 ετών. Διαπιστώθηκε ότι υπάρχει ακόμη και σήμερα μεγάλο ποσοστό ατόμων που έχουν άγνοια για την επιδημιολογία, τον επιπολασμό και τους τρόπους μετάδοσης του ιού καθώς και ότι η άγνοια σχετίζεται ισχυρά και στατιστικά σημαντικά με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των ατόμων. Ένα υψηλό ποσοστό, 2 στους 3 συμμετέχοντες, συμπεριλαμβανομένων και ατόμων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, συγχέει την μολυ-

σματικότητα με τη σοβαρότητα των επιπτώσεων της νόσου και θεωρεί τον HIV μολυσματικότερο από τον ιό της Ηπατίτιδας Β (61%). Το 95% αναφέρει τη σεξουαλική μετάδοση ως κύριο τρόπο μετάδοσης, ενώ όσον αφορά την ανίχνευση του ιού στα βιολογικά υγρά απαντά σωστά μόνο το 94%. Εν κατακλείδι, στη μελέτη παρουσιάζεται ελλείψεις γνώσεις, γεγονός το οποίο αναδεικνύει τη μη αποτελεσματική δραστηριοποίηση των αρμόδιων οργάνων στο θέμα της σεξουαλικής αγωγής και της ενημέρωσης- πρόληψης για το AIDS.

Σκοπός

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση του επιπέδου γνώσεων και αντιλήψεων των φοιτητών σχολών Επαγγελματιών Υγείας του Πανεπιστημίου Αθηνών αναφορικά με παραμέτρους για τη νόσο του AIDS καθώς και τις απόψεις τους για τη στάση της πολιτείας. Η μελέτη αφορά σε πληθυσμό που απαρτίζεται από μελλοντικούς επιστή-

μονες υγείας, στοιχείο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού τόσο οι γνώσεις που παρέχονται στις σπουδές, όσο και η εξοικείωση με ασθενείς κατά την κλινική άσκηση των φοιτητών ενδέχεται να αποτελούν παράγοντες που συμβάλλουν στην ευαισθητοποίηση του δείγματος απέναντι στη νόσο.

Υλικό & Μέθοδος

Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο περιέχει 4 ενότητες ερωτημάτων. Η πρώτη ενότητα αφορά στα δημογραφικά στοιχεία. Συγκεκριμένα η ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με την ηλικία, το φύλο, τον τόπο καταγωγής, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα των γονέων, την οικογενειακή κατάσταση των ιδίων και των γονέων και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων.

Η δεύτερη ενότητα αφορά ερωτήσεις στις οποίες οι συμμετέχοντες καλούνται να αυτοαξιολογήσουν το επίπεδο γνώσεων για τη νόσο. Η Τρίτη ενότητα αφορά τις σεξουαλικές συνήθειες των ερωτηθέντων.

Η τέταρτη ενότητα αναφέρεται στις αντιλήψεις για τη νόσο. Συγκεκριμένα διερευνάται ο βαθμός αποδοχής φορέων/νοσοούντων μελών της οικογένειας, φιλικού περιβάλλοντος, καθώς και το αν ως επαγγελματίες υγείας θα περιθάλπταν ασθενείς με AIDS. Τέλος, η πέμπτη ενότητα αξιολογεί τις αντιλήψεις αναφορικά τη στάση και τις πρωτοβουλίες της πολιτείας.

Το ερωτηματολόγιο δόθηκε σε 200 προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η στατιστική ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πακέτο SPSS, έκδοση 13.

Αποτελέσματα

Η μέση ηλικία του δείγματος είναι τα 22 έτη, με ελάχιστη τιμή τα 18 έτη και μέγιστη τα 42 έτη (τυπική απόκλιση=4). Το 79% του δείγματος (N=158) είναι γυναίκες και το 21% (N=42) άρρενες. Αναφορικά με τον τόπο καταγωγής του δείγματος, το 27,1% κατάγονται από την Αθήνα και τα προάστειά της (N=52), το 7,3% από τη Θεσσαλονίκη (N=14), το 3,1% από την Πάτρα (N=6), το 34,4% από άλλη μικρότερη πόλη (N=66), το 17,7% από επαρχιακή μη αστική περιοχή (N=34) και τέλος το 10,4% (N=20) εκτός Ελλάδας. Αναφορικά με το επάγγελμα του πατέρα, το 15,5% είναι δημόσιοι υπάλληλοι (N=30), 13,4% ιδιωτικοί υπάλληλοι (N=26), 29,9% ελεύθεροι επαγγελματίες (N=58), 8,2% αγρότες (N=16), 6,2% είναι ιατροί/επαγγελματίες υγείας (N=12), 9,3% εκπαιδευτικοί (N=18), 3,1% στρατιωτικοί (N=6), 4,1% εργάτες (N=8).

Η πλειονότητα των μητέρων του δείγματος ασχολούνται με οικιακά (43,8%, N=84), επαγγέλλονται δημόσιοι υπάλληλοι στο 8,3% των περιπτώσεων (N=16), ιδιωτικοί υπάλληλοι σε ποσοστό 13,5% (N=26), ελεύθεροι επαγγελματίες σε ποσοστό 10,4% (N=20), ιατροί/επαγγελματίες υγείας σε ποσοστό 8,3% (N=16), εκπαιδευτικοί σε ποσοστό 7,3% (N=14), εργάτριες σε ποσοστό 2,1% (N=4) και συνταξιούχοι

6,3% (N=12).

Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση του δείγματος, το 98% είναι άγαμοι και μόλις 2% έγγαμοι, αναμενόμενο στοιχείο λόγω του νεαρού της ηλικίας του δείγματος. Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των γονέων του δείγματος, το 89,8% (N=176) είναι έγγαμοι, 6,1% (N=12) διαζευγμένοι και 4,1% (N=8) χήρες/οι. Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο του πατρός, το 21,4% είναι απόφοιτοι Δημοτικού (N=42), 7,1% απόφοιτοι Γυμνασίου (N=14), 27,6% απόφοιτοι Λυκείου/ΤΕΕ (N=54), 11,2% απόφοιτοι ΤΕΙ (N=22) και 32,7% (N=64) απόφοιτοι ΑΕΙ. Σχετικά τέλος με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, το 14,1% είναι απόφοιτοι Δημοτικού (N=28), 15,2% απόφοιτοι Γυμνασίου (N=30), 36,4% απόφοιτοι Λυκείου/ΤΕΕ (N=72), 13,1% απόφοιτοι ΤΕΙ (N=26) και 21,2% (N=42) απόφοιτοι ΑΕΙ.

Ενημέρωση για το AIDS

Αναφορικά με την αυτοαξιολόγηση του βαθμού ενημέρωσης για τον τρόπο μετάδοσης της νόσου το 5,1% (N=20) δήλωσε ελάχιστα ενήμερο για τον τρόπο μετάδοσης της νόσου, το 52% (N=104) αρκετά ενήμερο και το 42,9% πλή-

πως ενήμερο ενώ κανένας φοιτητής δε δήλωσε πλήρη άγνοια για τον τρόπο μετάδοσης του AIDS.

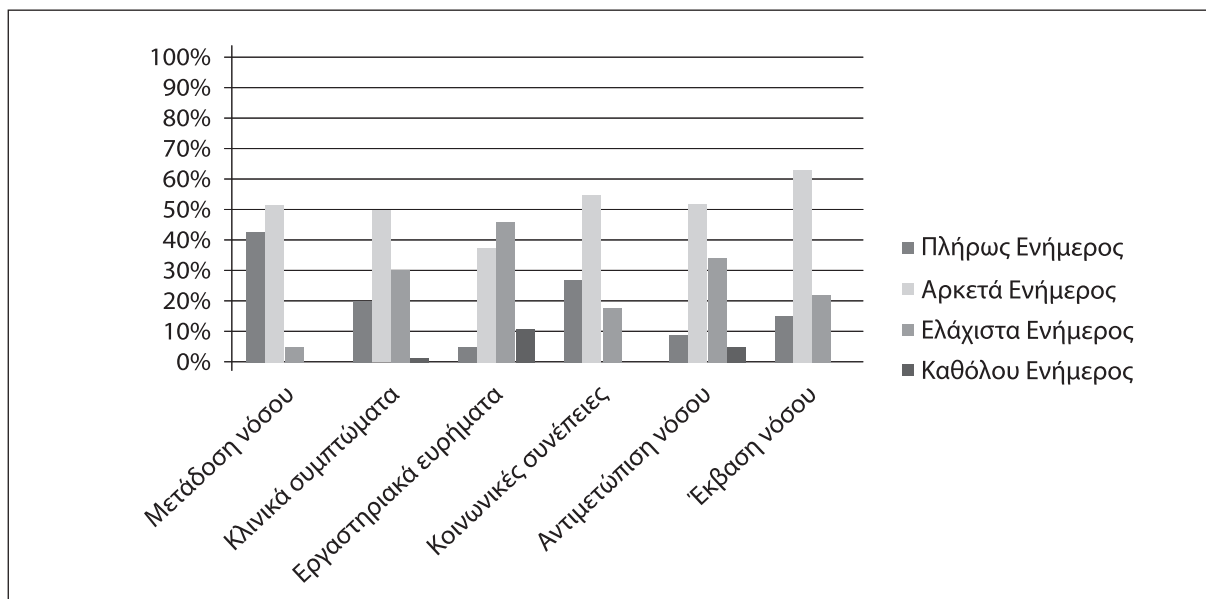
Αναφορικά με το βαθμό ενημέρωσης για τα κλινικά συμπτώματα της νόσου, ένα σημαντικό ποσοστό (30,3%, N=60) δήλωσε στο ερώτημα αυτό ότι είναι ελάχιστα ενήμερο, ενώ το 49,5% (N=98) και το 20,2% (N=40) δήλωσαν αρκετά και πλήρως ενήμεροι αντίστοιχα, ενώ για τα εργαστηριακά ευρήματα της νόσου, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι περισσότεροι από τους μισούς φοιτητές είναι λίγο ή και καθόλου ενήμεροι. Συγκεκριμένα, 11,1% δήλωσαν καθόλου ενήμεροι (N=22), 46,5% ελάχιστα ενήμεροι (N=92), 37,4% αρκετά ενήμεροι (N=74), ενώ μόλις το 5,1% (N=10) δήλωσαν πλήρως ενήμεροι για τα εργαστηριακά ευρήματα της νόσου. Αναφορικά με το βαθμό ενημέρωσής

τους για τις κοινωνικές συνέπειες της νόσου, το 27% δήλωσε πλήρως ενήμερο (N=54), το 55% αρκετά ενήμερο (N=110) και τέλος το 18% (N=36) δήλωσε ελάχιστα ενήμερο. Όσον αφορά το βαθμό ενημέρωσης τους για την αντιμετώπιση της νόσου, το 5% (N=10) του δείγματος δήλωσε καθόλου ενήμερο, το 34% (N=68) ελάχιστα ενήμερο, το 52% (N=104) αρκετά ενήμερο και τέλος το 9% (N=18) πλήρως ενήμερο. Η τελευταία ερώτηση της ενότητας αφορά στην αυτοαξιολόγηση των φοιτητών αναφορικά με την ενημέρωση που έχουν για την έκβαση της νόσου. Στην ερώτηση αυτή, το 22% των φοιτητών δήλωσαν ότι είναι ελάχιστα ενήμεροι (N=44), το 63% αρκετά ενήμεροι (N=126), το 15% πλήρως ενήμεροι (N=30) ενώ κανένας απολύτως δε δήλωσε πλήρη άγνοια.

Πίνακας 1: Αυτοαξιολόγηση γνώσεων για το AIDS

ΠΕΔΙΟ ΓΝΩΣΗΣ (αυτοαξιολόγηση ενημέρωσης)	Πλήρως Ενήμερος	Αρκετά Ενήμερος	Ελάχιστα Ενήμερος	Καθόλου Ενήμερος
Μετάδοση νόσου	42,9% (N=76)	52% (N=104)	5,1% (N=20)	-
Κλινικά συμπτώματα	20,2% (N=40)	49,5% (N=98)	30,3% (N=60)	1% (N=2)
Εργαστηριακά ευρήματα	5,1% (N=10)	37,4% (N=74)	46,5% (N=92)	11,1% (N=22)
Κοινωνικές συνέπειες	27% (N=54)	55% (N=110)	18% (N=36)	-
Αντιμετώπιση νόσου	9% (N=18)	52% (N=104)	34% (N=68)	5% (N=10)
Έκβαση νόσου	15% (N=30)	63% (N=126)	22% (N=44)	-

Σχήμα 1: αυτοαξιολόγηση γνώσεων για το AIDS

Συνήθειες

Αναφορικά με τη χρήση προφυλακτικού κατά την ερωτική πράξη, το 74,2% δήλωσε ότι το χρησιμοποιεί πάντα (N=144), 21,6% μερικές φορές (N=42) και μόλις 4,2% σπάνια ή ποτέ (N=8). Μόλις 10 άτομα δήλωσαν ότι κάνουν χρήση άλλων μέτρων προφύλαξης, εκ των οποίων

οι 6 ανέφεραν χρήση αντιουλληπτικών και 4 απομάκρυνση κατά την ερωτική πράξη. Σχετικά με το αριθμό ερωτικών συντρόφων κατά το τελευταίο έτος, το 19,2% δήλωσε ότι δεν είχε κανέναν ερωτικό σύντροφο, 66,7% έναν με δύο (N=132), 10,1% τρεις με πέντε (N=20) και 4% πάνω από πέντε (N=8).

Αντιλήψεις

Στην ερώτηση αναφορικά με το βαθμό αποδοχής φορέα του AIDS στην οικογένεια, το 41% (N=82) απάντησαν ότι σίγουρα θα αποδέχονταν ένα τέτοιο άτομο, 49% (N=98) απάντησαν πως μάλλον θα τον αποδέχονταν, 8% (N=16) απάντησαν μάλλον όχι και μόλις 4 άτομα σίγουρα όχι. Όσον αφορά στο βαθμό αποδοχής ασθενούς από AIDS στην οικογένεια, το 39,4% (N=78) απάντησε ότι σίγουρα θα αποδέχονταν ένα τέτοιο άτομο, 41,4% (N=82) μάλλον θα τον αποδέχονταν, 14,1% (N=28) απάντησαν μάλλον όχι και 5,1% (N=10) σίγουρα όχι.

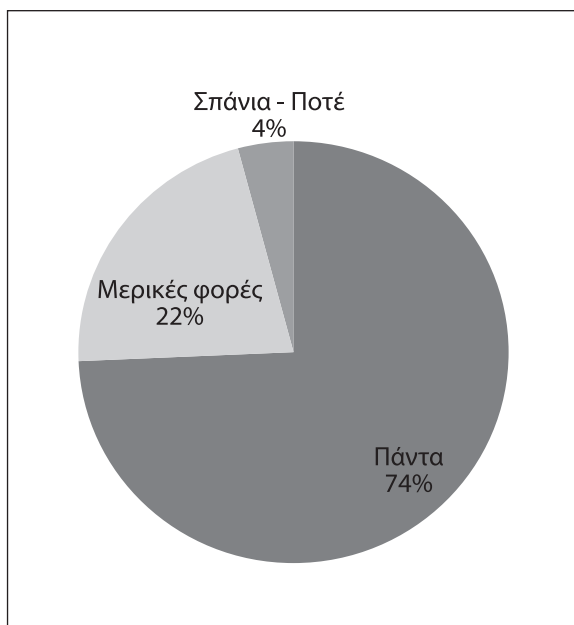
Στην ερώτηση αναφορικά με το βαθμό αποδοχής φορέα του AIDS στο φιλικό περιβάλλον, το 34% (N=68) απάντησε ότι σίγουρα θα αποδέχονταν ένα τέτοιο άτομο, 55% (N=110) απάντησε πως μάλλον θα τον αποδέχονταν, 10% (N=20) ότι μάλλον όχι και μόλις 2 άτομα σίγουρα όχι.

Όσον αφορά στο βαθμό αποδοχής νοσούντα από AIDS στο φιλικό περιβάλλον, το 29,9% (N=58) απάντησαν ότι σίγουρα θα αποδέχονταν ένα τέτοιο άτομο, 48,5% (N=94) απάντησαν πως μάλλον θα τον αποδέχονταν, 18,6% (N=36) απάντησαν μάλλον όχι και 3,1% (N=6) σίγουρα όχι.

Ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα της ερώτησης που διερευνά το αν ως εργαζόμενοι σε ένα νοσοκομείο και εφόσον τους δίνονταν η δυνατότητα να επιλέξουν θα δέχονταν να περιθάλψουν έναν ασθενή με AIDS. Το 33% μόνο (N=66) δήλωσε ότι σίγουρα θα τον περίθαλπε, 47% (N=94) δήλωσαν πως μάλλον ναι, 16% (N=32) πως μάλλον όχι, ενώ 4% (N=8) των ερωτηθέντων ήταν απάντησαν όχι.

Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα της ερώτησης που διερευνά τις απόψεις των φοιτητών αναφορικά με τη

Σχήμα 2: Συχνότητα χρήσης προφυλακτικού

στάση της πολιτείας απέναντι στους φορείς/ ασθενείς με AIDS. Περισσότεροι από το 80% έδωσαν ως απάντηση αρνητικές έννοιες. Συγκεκριμένα 20,4% δηλώσαν ότι η στάση της πολιτείας είναι αδιάφορη, 18,3% ότι περιθωριοποιεί τους ασθενείς/φορείς, 16,1% ότι η στάση της πολιτείας είναι ανεπαρκής ενώ ποσοστό 19,4% χαρακτήρισε τη στάση της πολιτείας ως αρνητική.

Συμπεράσματα - Συζήτηση

Οι επαγγελματίες υγείας της παρούσας μελέτης φαίνεται ότι γνωρίζουν σε ικανοποιητικό βαθμό τις παραμέτρους σε σχέση με τον τρόπο μετάδοσης της νόσου του AIDS, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (5,1%) δηλώνει ελάχιστα ενήμερο. Αντίθετα, αναφορικά με τις γνώσεις για τα κλινικά συμπτώματα της νόσου, μόλις 1 στους 5 ερωτηθέντες δηλώνει πλήρως ενήμερο, με την πλειοψηφία να εμφανίζεται ως αρκετά ενήμερο. 1 στους 3, μάλιστα από τους φοιτητές σχολών επαγγελματιών υγείας αυτοαξιολογούν με χαμηλό σκορ τις γνώσεις τους γύρω από τα κλινικά συμπτώματα του AIDS. Ακόμα μεγαλύτερο είναι το ποσοστό που δηλώνει ότι είναι λίγο ή καθόλου ενήμερο για τα εργαστηριακά ευρήματα της νόσου, με τους μισούς από τους ερωτηθέντες να κατατάσσονται σε αυτές τις κατηγορίες. Σε σχέση με τις κοινωνικές συνέπειες του AIDS 4 στους 5 ερωτηθέντες δηλώνουν ότι είναι αρκετά ή πλήρως ενήμεροι ενώ για την αντιμετώπιση της νόσου σημαντικό ποσοστό των ερωτηθέντων (2 στους 5) αναφέρουν ότι είναι καθόλου ή ελάχιστα ενήμεροι. Το αντίστοιχο ποσοστό στην ερώτηση αυτοαξιολόγησης των γνώσεων για την έκβαση της νόσου είναι χαμηλότερο, αφού μόλις 1 στους 5 δηλώνει καθόλου ή ελάχιστα ενήμερος σχετικά.

Όσον αφορά στις σεξουαλικές συνήθειες του δείγμα-

τος, 3 στους 4 ερωτηθέντες χρησιμοποιούν πάντοτε προφυλακτικό κατά τη σεξουαλική επαφή, ενώ μόλις 4% δεν κάνει χρήση προφυλακτικού. Ελάχιστα (5%) είναι και τα άτομα που κάνουν χρήση διαφορετικών μεθόδων αντισύλληψης. Τα ποσοστά χρήσης προφυλακτικού είναι ιδιαίτερα υψηλά στο δείγμα, σε σχέση με άλλες μελέτες που διεξήχθησαν στον ελλαδικό χώρο. Συγκεκριμένα, σε σύγχρονη μελέτη του Δετοράκη και συν20 οι σπουδαστές της μελέτης χρησιμοποιούν προφυλακτικό σε ποσοστό 58,8%.

Οι αντιλήψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα για τη δυνητική τους στάση απέναντι σε φορείς και νοσούντες καταγράφουν ότι σχεδόν το σύνολο των ερωτηθέντων (9 στους 10) θα δέχονταν φορέα του HIV στην οικογένειά τους. Μικρότερο είναι το ποσοστό αποδοχής ασθενή με AIDS στην οικογένεια (80,8%). Πανομοιότυπα είναι και τα αποτελέσματα όταν το ερώτημα αφορά το φιλικό περιβάλλον. Τα ευρήματα της μελέτης είναι συναφή με αντίστοιχη έρευνα στον ελλαδικό χώρο, η οποία όμως αφορά νεαρά άτομα μικρότερης ηλικίας που ανήκουν σε μη ειδική επαγγελματική ομάδα¹⁵ ενώ σε άλλη μελέτη¹⁸ αντίστοιχο ποσοστό γονέων (10%) θα άλλαζε το παιδί του τάξει/σχολείο αν υπήρχε σε αυτή μαθητής με τη νόσο. Ανησυχία προκαλεί το εύρημα ότι μόλις 1 στους 3 θα περιέθαλπε

οίγουρα ασθενή με AIDS στο νοσοκομείο, εφόσον είχε τη δυνατότητα να επιλέξει, γεγονός που αναδεικνύει υποβόσκουσα ύπαρξη κοινωνικού ρατσισμού για τα άτομα αυτά. Ενδεχομένως το χαμηλό αυτό ποσοστό να σχετίζεται με το φόβο μετάδοσης του ιού με τρύπημα, αλλά θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί περαιτέρω ο λόγος που οδηγεί σε τέτοιες δυνητικές συμπεριφορές.

Σε σχέση με τις απόψεις των φοιτητών για τη στάση της πολιτείας απέναντι στους φορείς/ ασθενείς με AIDS, περισσότεροι από το 80% έδωσαν ως απάντηση αρνητικές έννοιες, με κυρίαρχο τον χαρακτηρισμό της στάσης της πολιτείας ως αδιάφορη, ανεπαρκή έως αρνητική. Σημαντικό ποσοστό χαρακτηρίζει μάλιστα τη στάση ως τέτοια που οδηγεί σε περιθωριοποίηση των ασθενών. Ως ανεπαρκής χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα ψηλό ποσοστό η στρατηγική πρόληψης της νόσου και σε δείγμα ενηλίκων

και πσουδαστών στα ΤΕΙ Πατρών.

Συνοψίζοντας, επιχειρώντας να σκιαγραφηθεί το προφίλ των γνώσεων, στάσεων και αντιλήψεων των φοιτητών σχολών επαγγελματιών υγείας στην Ελλάδα θα μπορούσε να πει κανείς ότι αυτοί έχουν ικανοποιητικές γνώσεις γύρω από τον τρόπο μετάδοσης της νόσου, την έκβαση και τις κοινωνικές συνέπειες αυτής, αλλά όχι όσον αφορά την αντιμετώπιση της νόσου και κυρίως τα κλινικά συμπτώματα και τα εργαστηριακά ευρήματα. Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες ανέφεραν υγιή σεξουαλική συμπεριφορά και χρήση προφυλακτικών μέτρων. Οι μελλοντικοί τέλος επαγγελματίες υγείας σε γενικές γραμμές θα αποδέχονταν τους φορείς HIV και νόσους με AIDS τόσο στην οικογένειά τους όσο και στο ευρύτερο φιλικό τους περιβάλλον, ενώ αντίθετα, κατά την εργασία τους στο νοσοκομείο θα ήταν διστακτικοί στο να περιθάψουν ασθενή με AIDS.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστασίου Α, Κατσιαρδάνης Κ, Κατσιαρδάνη ΚΠ και συν. (2006) Γνώσεις για την Επιδημιολογία-Μετάδοση Και Προφύλαξη Από Τον HIV, Σχολιασμός Απαντήσεων Αντιπροσωπευτικού Δείγματος. 18ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS, Αθήνα 24-26 Νοεμβρίου 2006: 1.

Γρηγοριάδου Α, Ντούτσος Ι, Τυροδήμος Η. και συν. (1995) Στάση σπουδαστών του ΟΑΕΔ απέναντι στους φορείς και πάσχοντες από AIDS. Ελληνικά αρχεία AIDS 3(2): 146-150

Δαρδαβέσης Θ. (2005) Επιδημιολογική Ανάλυση της HIV Λοίμωξης. Δεδομένα από την Ελλάδα, τον Ευρωπαϊκό και το Διεθνή Χώρο. 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS: 46

Δετοράκης Ι, Βασιβάνου Α, Γεωργιάδη Π και συν. (2006) Γνώσεις και συμπεριφορές ενηλίκων και σπουδαστών ΑΤΕΙ της πόλης των Πατρών απέναντι στο τεστ του AIDS. 18ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS, Αθήνα 24-26 Νοεμβρίου 2006: 106

Καμπουρα-Νίφλη Ε, Νίφλη ΑΦ, Φιλίππου-Κυβέλου Φ και συν. (2000) Μετανάστριες: Γνώσεις, στάσεις και συμπεριφορές ως προς το AIDS και τα άλλα σεξουαλικά νοσήματα. Ελληνικά αρχεία AIDS 8 (4):291-297

Καμπουράκης Κ, Χωριανοπούλου Χ, Συργκάνη Χ και συν. (2006) Εκτίμηση στάσεων και γνώσεων γενικού πληθυσμού και μαθητών σε σχέση με τα μεταδιδόμενα νοσήματα & το HIV/AIDS. 18ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS, Αθήνα 24-26 Νοεμβρίου 2006: 104

Κατσιαρδάνης Κ, Βλαχάκη-Ταβέλη Ε, Κατσιαρδάνη ΚΠ και συν. (2006) Γνώση - Συμπεριφορά και προκατάληψη απέναντι στο HIV. Αντιπροσωπευτικό δείγμα πληθυσμού απαντά σε ερωτήσεις. 18ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS, Αθήνα 24-26 Νοεμβρίου 2006: 106

Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων, Δελτίο Επιδημιολογικής Επιτήρησης της HIV/AIDS Λοίμωξης στην Ελλάδα (2006) <<http://www.keelpno.gr>>

Μπότση Χ, Κουτσούμπος Φ, Καμπουράκης Κ και συν. (2006) Τηλεφωνική γραμμή ΛΑΪΣ: Δεδομένα του Προγράμματος Παρέμβασης /Πρόληψης για τα Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα & Το HIV/AIDS. 18ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS, Αθήνα 24-26 Νοεμβρίου 2006: 58

Νικολόπουλος Γ, Τσιόρα Χ, Μακρή Ε και συν. (2005) Επιδημιολογικά δεδομένα της HIV λοίμωξης στην Ελλάδα σε άτομα αλλοδαπής εθνικότητας (1984-2005). 17ο Πανελλήνιο Συνέδριο AIDS: 67

Σαπουτζή-Κρέπια Δ, Ρούπα-Δαριβάκη Ζ, Δημητριάδου Α και συν. (2000) Στάσεις και προθέσεις συμπεριφοράς απέναντι σε φορείς HIV και ασθενείς με AIDS σπουδαστών του ΤΕΙ Αθήνας. Ελληνικά

αρχεία AIDS 8(1): 21-29

Joint United Nations Program on HIV/AIDS (2006). WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. <[http:// data.unaids.org/pub/EpiReport/2006/01-Front_Matter_2006_EpiUpdate_eng.pdf](http://data.unaids.org/pub/EpiReport/2006/01-Front_Matter_2006_EpiUpdate_eng.pdf)>

Merakou K, Costopoulos Ch, Marcopoulou J et al. (2002) Knowledge, attitudes and behaviour after 15 years of HIV/AIDS prevention in schools. European Journal of Public Health 12: 90-93.

Tsantes A, Nikolopoulos G, Masgala A et al. (2005) HIV Assessing the secular trends in the transmission of HIV in Greece. Sex Transm Infect 81:230-232.